

08 SESSIÓ

La memòria, una senyora no gaire endreçada

Dijous 25 de Maig 2017
**Portal del Pardo
del Vendrell**

La gent creu que la memòria és el retorn al passat, i no es tracta gens d'això. La memòria és la representació del passat. És a dir, que busquem en el nostre passat les imatges, les paraules, les escenes i els arguments que construeixen una representació del passat. Si sóc feliç, buscaré en el meu passat les imatges, les paraules i les situacions que expliquin la meua felicitat d'avui; i si sóc infeliç, buscaré en el meu passat unes altres imatges, unes paraules i uns esdeveniments que expliquin per què avui no sóc feliç. No menteixo i, no obstant això, tinc dos relats completament oposats. No menteixo perquè la memòria és intencional. Anem a cercar intencionalment en el nostre passat allò que pot donar coherència al que ens succeeix avui.

Boris Cyrulnik

***

[...] los recuerdos explícitos y conscientes sólo son una fracción de lo que guardamos en nuestra memoria implícita e inconsciente y los recuerdos autobiográficos que retenemos no son estables, sino que estan sujetos a cambios, como Freud señaló repetidamente. Los recuerdos se revisan con el tiempo y sus significados cambian a medida que envejecemos, algo que hoy reconoce la neurociencia y que se denomina

reconsolidación de los recuerdos. El acto de recordar no consiste en recuperar algún hecho real almacenado en el disco duro del cerebro. Lo que nos viene a la memoria es la última versión de ese recuerdo. A quien escribe una autobiografía no se le exige que lo haga desde la perspectiva de una tercera persona, sino que asuma su identidad de primera persona plenamente y escriba lo que él o ella recuerde. Dicho esto, mi marido y yo, que llevamos viviendo juntos casi treinta años, a menudo recordamos los mismos hechos de maneras diferentes. Él sostiene que cuando nuestra hija nos comunicó que deseaba ser actriz nos encontrábamos los tres en el metro; yo digo que íbamos en un taxi. Sophie, el centro de la disputa, no recuerda con exactitud dónde fue ni lo que nos dijo en aquel momento. Yo estoy convencida que aquel recuerdo me pertenece a mí sola, pero para complicar más las cosas, mi marido cree que es de su exclusiva propiedad mental. Él recuerda el hecho perfectamente y está seguro de que quien se equivoca soy yo. Uno de los dos yerra. Lo que esta anécdota nos aclara acerca de la memoria es que cuando escuchamos a alguien contar una historia, quizás a una persona con la que tenemos una relación íntima, su relato puede evocar unas imágenes mentales tan vívidas que podemos llegar a registrarlas como nuestras, como una experiencia subjetiva originada, sin embargo, fuera de nuestra mente y no dentro de ella.

El yo adopta el recuerdo del tú. La memoria, como la percepció, no es un recuerdo pasivo de algo, sino un proceso activo y creativo que involucra a la imaginació. Siempre estamos reinventando nuestro pasado, pero no lo hacemos a propósito.

Siri Hustvedt, *Vivir, pensar, mirar*

***

És obvi que no es pot establir una demarcació clara entre les imatges de la imaginació i les de la memòria [...] Tots els nostres records estan, per tant, compostos de realitat i fantasia. Sota la influència dels sentiments i de la voluntat, la memòria canvia i crea imatges procedents de la imaginació que solen enganyar-nos per la seva semblança amb les experiències reals.

Wilhelm Wundt, *Compendi de psicologia*

***

Penso, ara mateix, en el desig manifestat per moltes persones grans quan intueixen que s'apropa el seu final, de retornar al lloc on van nàixer i on van passar els primers anys de la seva vida. Penso també alhora en les habituals excuses dels seus familiars per intentar no satisfer aquest desig: *i per què hi*

vol tornar? Han passat més de seixanta anys, tot ha canviat, no queda ningú dels seus antics amics o coneguts. No reconeixerà ningú. Ningú no el reconeixerà. La casa on vivia ja no existeix. Que no ho veu que tindrà una gran decepció, que s'entristirà encara més...? I penso també en qualsevol velleter o velletera que, malgrat tot, intueix i està convençut que tot no ha canviat. I que la remor de l'aire, les olors, els arbres, els camps de conreu, els crits dels nens, les pedres, el bosc, el sol, aquella típica pluja, els ocells... tot això hi ha de ser: seran les pistes que l'ajudaran a desvetllar escenaris i veus del seu passat que ara mateix resten com a endormiscats. No sap com succeirà ni el perquè, però té la convicció plena que si hi va, aquestes veus silenciades li tornaran a parlar i l'ajudaran a relligar tota una vida que, malgrat tot, ha tingut un sentit. Una força enigmàtica l'impulsa. Hi anirà. I ho aconseguirà. En les coses realment importants, la memòria no acostuma a fallar-nos mai.

Em pregunto, però, si aquests desitjos dels nostres ancians actuals es podran continuar satisfent sempre? Penso ara en l'antropòleg francès Marc Augé, i en el seu fructífer concepte dels no-llocs de la nostra contemporaneïtat. Marc Augé utilitza el terme no-lloc per referir-se a una sèrie d'espais de transitorietat, com autopistes, centres comercials, portsaventures, eurovegas, aeroports o hotels. Les

---

relacions interpersonals en aquests no llocs no parteixen de la família, l'amistat o la confiança. Les relacions s'estableixen només a partir de la lògica del consum. En un no-lloc tothom és client, consumidor, tripulació, usuari, informador o venedor. No hi ha context, ni relacions personals ni de confiança vàlides. La identitat es redueix a un paper oficial. Als hotels, els documents i els formularis donen fe de la nostra presència, encara que sigui fugaç, encara que no hi hagi contacte amb les persones. La nostra petjada és un número, un codi en un llibre, un tiquet de compra, ni tan sols una firma. Són espais freds, uniformes i uniformadors, de trànsit, indiferenciats. Espais que no deixen pòsit en les nostres vides. Espais on el present anihila la història.

Tot i que Augé no planteja la relació llocs / no-llocs com a polaritats absolutes, em pregunto què passarà quan els no-llocs, aquests espais de l'anonimat, ho hagin envaït gairebé tot. Com s'ho farà la nostra memòria amb unes pistes contextuais tan poc singulars, tan flonges, tan inestables... tan provisionals? Com ens reconeixem? On podrem ancorar les nostres vivències?

Joan Bosquet

***

Con el tiempo, el Libro de la Vida de cada persona se va espesando hasta que no se puede leer completamente. Entonces viene la elección. Unos leen las primeras páginas para conocerse de niños, otros prefieren leer el

final para conocerse de mayores. Algunos, sin embargo, dejan de leer del todo. Abandonan el pasado. Deciden que da igual si ayer fueron ricos o pobres, instruidos o ignorantes, orgullosos o sencillos, amorosos o de corazón frío. Estos hombres y mujeres caminan con el paso ágil de su juventud. Han aprendido a vivir sin rencor en un mundo sin memoria.

Alan Lightman, *Los sueños de Einstein*

***

S'ha d'haver començat a perdre la memòria, ni que sigui només a fragments, per adonar-se que aquesta memòria és allò que conforma tota la nostra vida. Una vida sense memòria no seria vida [...] La nostra memòria és la nostra coherència, la nostra raó, la nostra acció, el nostre sentiment. Sense ella no som res [...] (Arriba finalment l'amnèsia retrògrada, que pot esborrar tota una vida, com li va passar a la meva mare).

Luis Buñuel

***

Aquest fragment commovedor i espantós de les memòries de Buñuel planteja interrogants fonamentals de tipus clínic, pràctic, existencial i filosòfic: quina mena de vida (si és que es pot parlar de vida), quina mena de món, quina mena de jo pot sobreviure en la persona que ha perdut la major part de la memòria i, amb ella, el seu passat i el seu ancoratge en el temps?

Oliver Sacks, *l'home que va confondre la seva dona amb un barret*

***

De hecho, tanto si estamos con amigos íntimos como si nos encontramos ante personas que acabamos de conocer, todos hablamos continuamente sobre nuestro pasado. Varios investigadores que han grabado y analizado las conversaciones espontáneas que se producen entre las personas han concluido que recordar algún aspecto del ayer es un tema de conversación favorito universal que sale a colación un promedio de seis veces por cada hora de conversación.

Luis Rojas Marcos, *La fuerza del optimismo*

***

Pretender que un individuo retenga todo lo que ha leído es como exigir que lleve consigo todo lo que ha comido. Ha vivido físicamente, en cuanto al cuerpo, de lo que ha comido, y ha vivido espiritualmente de lo que ha leído, y gracias a eso ha llegado a ser lo que es. Lo mismo que el cuerpo asimila tan sólo lo que le es homogéneo, así cada uno conservará en sí lo que le interesa; es decir lo que se adapta a su sistema de pensamiento o a sus fines.

Arthur Schopenhauer, *Pensamiento, palabras y música*

Algunes possibles qüestions:

Vivim temps saludables per a la memòria?

Està prestigiada o són temps de descrèdit de la memòria?

Us sembla fal·laç discutir si a l'hora d'educar és més important els continguts o la formació?

Us sembla que forma i contingut són dues coses conceptualment distintes però que no poden funcionar autònomament?

Perquè: es pot ordenar una habitació buida?

Esteu d'acord que, avui en dia, i potser més que mai, l'important és tenir el cap ben clar, ben ordenat?

Es pot tenir un cap ben ordenat sense criteris previs d'ordenació, sense coneixements que ens ajudin a ordenar?

Serveix d'alguna cosa una informació que no formi? És possible una formació sense informació, sense continguts?

Té sentit distingir entre intel·ligència i memòria?

Si considerem la intel·ligència a la manera d'un joc, com els escacs posem per cas, podem jugar, podem funcionar intel·lectivament sense les distintes peces dels escacs, sense les idees?

Com és que molta gent presumeix de falta de memòria (com si memòria i intel·ligència

fossin inversament proporcionals) i ningú de manca d'intel·ligència?

En el món de l'educació es diu que l'important no és que els estudiants adquireixin coneixements, sinó destreses. Creieu possible, però, adquirir la destresa de dividir, si abans no em sé les taules de multiplicar? Com es pot entendre el diari si no sé res d'història contemporània?

És veritat que els llibres amplifiquen la nostra memòria però no la substitueixen?

Puc consultar –o arribaré a consultar– alguna cosa de la qual no en sé res de res?

Com és que els estudiants, en els exàmens en què el professor els deixa el llibre, acostumen a treure pitjors resultats?

Si els mètodes que en el passat –època franquista– es van aplicar per educar la memòria eren dolents, això vol dir que cal suprimir la memòria o bé substituir-los per uns altres?

Créixer, evolucionar, madurar no és, en el fons, intentar no cometre els errors del passat? I tot això, es pot fer sense el recurs de la memòria?

Amb el bombardeig mediàtic tan bèstia que patim avui en dia, no estem sobresaturant massa d'estupideses la nostra pobra memòria? No valdria la pena procurar ser una mica més selectius?

Una dosi raonable d'amnèsia selectiva ens ajuda a sobreviure?

És veritat que, en general –i sempre que no estéssim deprimits–, els humans ens en recordem més de les experiències positives que de les negatives?

És empipador no recordar determinades coses?

Alguns elements que no ajuden gens la memòria podrien ser?:

- La velocitat. Les presses. L'ansietat.

- La manca d'atenció. L'ús i sobretot l'abús de les multitasking.

- La manca d'espais de silenci, de sedimentació d'experiències.

- La infoxicació: la intoxicació per excés d'informació.

- L'excés, en conseqüència, de broxa mental.

- La cada cop més gran dificultat per discriminar entre el que són autèntiques deixalles i allò que realment val la pena i resulta significatiu per a les nostres vides.

Les olors són dipòsits de memòria? Quan una olor o un sabor és capaç d'activar un record, en tenim control?

Com és que, a vegades, algú ens demana: aquesta paraula s'escriu amb b o v, i nosaltres li responem: un moment, deixeu-me-la escriure?

Com és que, a vegades, tenim una sensació de familiaritat amb persones o coses que no som conscients d'haver-les vistes mai?

Seria horrorós no oblidar mai res?

Oblidar, com l'avellana, és cosa sana?

Segons Nietzsche, oblidar, la capacitat d'oblidar és patrimoni dels forts. Els dèbils, no obliden mai. Hi esteu d'acord?

Quan el passat, un determinat passat dolorós o traumàtic, es fa present, es fa massa present i volem, necessitem oblidar, què acostumem a fer?

Perquè, l'intent de voler oblidar voluntàriament, amb tota la intencionalitat i consciència del món, acostuma a funcionar?

Per poder deixar el passat en el passat i que no interfereixi el present, cal tornar al passat, cal tornar-lo a recordar? Però, com? De quina manera?

Podem aconseguir esborrar el passat? I deixar el passat en el passat?

Com és que tendim a responsabilitzar-nos més dels nostres èxits que dels nostres fracassos?

Subscriuiu aquesta frase: digue'm quins records selecciones del teu passat, i et diré quin nivell d'autoestima o d'optimisme-pessimisme tens sobre la teva vida?

Recordar el passat és fotocopiar-lo o reconstruir-lo?

L'estat emocional del present condiciona les tonalitats dels records del passat?

Quan recordem, estem recordant allò que realment va passar o allò que creiem que va passar?

Percebem la realitat d'una determinada manera, i llavors el record el fixem en funció d'aquesta percepció?

Com és que ens costa tant admetre que quan recordem estem, en el fons, construïnt o reconstruïnt contínuament el nostre passat?
Com és que ens costa d'admetre que això ho fem d'una manera inconscient, no deliberada?

Com és que en gairebé totes les famílies, hi ha sempre algú que creu tenir la versió autèntica i irrefutable dels distints esdeveniments?

Som conscients que, al llarg de la nostra vida, anem modificant la pel·lícula de les nostres vivències?

Un mateix esdeveniment, recordat en distints moments de la nostra existència, adquireix colors o tonalitats distints?

Sempre, doncs, i inevitablement recordem des del present, des d'un determinat present?

Tots els successos i esdeveniments que guardem en la memòria i que creiem que els hem viscut, podem estar absolutament segurs que els hem viscut realment?

Els forats que el temps va produint en la cadena de la memòria, com els reomplim?

Perquè, realment, la nostra ment quan recorda el passat, què hi cerca: la veritat o la coherència, el sentit? I l'obsessió pel sentit pot fer que siguem capaços de reconstruir o reinventar de dalt a baix parts considerables de la nostra vida?

Una persona que cada cop parla més del passat, del seu passat, és una persona que comença a ésser o que s'ha fet gran?

Per a un vellet/a els records d'altres temps l'ajuda a suportar el seu present-futur?

Recordar i viure són inversament proporcionals?

Segons Tulving, tot és conserva, res no es perd. Si el problema del recordar és trobar la clau o pista d'accés requerida, possiblement estem en condicions de poder sentenciar i de manera força categòrica que nosaltres som una construcció de la memòria, perquè tot el nostre bagatge existencial ens acompanya fins al final.

I quan aquesta persona gran està afectada per

una malaltia degenerativa de la memòria, què perd aquesta persona: només els seus records?

Segons el filòsof empirista, David Hume, nosaltres, allò que anomenem la nostra identitat, el nostre jo, no és altra cosa que un conjunt d'impressions (més o menys semblants però no idèntiques) unides per la memòria al llarg del temps. En desaparèixer la capacitat de fixar, retenir i connectar impressions aïllades, el nostre suposat jo, comença a diluir-se. Es desfà. Si tot, qualsevol impressió, es perd ràpidament, tot, en el fons, sempre és nou i, per tant, indiferent. En no poder establir associacions de familiaritat en la meua vida, en no poder lligar res amb res, el fil conductor que ho enganxa tot desapareix, i jo amb ell. Perquè jo no sóc altra cosa que la resultant d'aquesta unió necessària d'impressions. Com ho veieu?

Som ben bé conscients que el jo és, en el fons, una construcció de la memòria i que quan es produeix una aluminosi mental, no solament perdem els records sinó que, en la mesura que estem fets per aquests materials, al final ens acabem perdent nosaltres mateixos? Potser és per això que la majoria de malalties degeneratives en què hi està implicada la memòria són tan cruels?

A Blade Runner, els famosos replicants eren gairebé idèntics als humans. Només els mancava una cosa per ser-ho de veritat: els records.

Moderador
Joan Bosquet